

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Maastricht en Luik bezet : een comparatief onderzoek naar vijf aspecten van de duitse bezetting van Maastricht en Luik tijdens de tweede wereldoorlog

Bronzwaer, P.M.M.A.

Citation

Bronzwaer, P. M. M. A. (2009, May 19). *Maastricht en Luik bezet : een comparatief onderzoek naar vijf aspecten van de duitse bezetting van Maastricht en Luik tijdens de tweede wereldoorlog*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/13806>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/13806>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

SAMENVATTING

Aan de basis van dit comparatief onderzoek ligt de opvatting dat de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog niet langer wordt opgevat als een puur nationale geschiedenis of, in het geval van Maastricht, als een stadsgeschiedenis binnen de gemeentelijke grenzen; niet langer als een nationaal of stedelijk epos maar juist ook als een aspect van algemene geschiedenis. Een historisch onderzoek dat vergelijkend van opzet is, schept de mogelijkheden van een meer analytische benadering. In de lijn van deze opvatting is gekozen om de lotgevallen van de stad Maastricht in de Tweede Wereldoorlog en het bezettingsregime dat de stad in die jaren kreeg opgelegd, te onderzoeken en te analyseren in een vergelijking. De tegenpool daarin is Luik, eveneens stad aan de Maas op dertig kilometer van Maastricht. Deze keuze is onder meer gebaseerd op historische argumenten die in de Proloog nader worden uitgewerkt.

Tijdens de Duitse bezetting kenden beide steden elk een ander type bezettingsbestuur. In Nederland was dat een *Zivilverwaltung* (ZV), dat wil zeggen een bestuur van Duitse nationaalsocialistische burgers. In België kwam er een *Militärverwaltung* (MV), een bestuur dat uit Duitse bestuursambtenaren, die tevens militair waren, bestond. Het onderzoek richt zich op de vraag hoe de kenmerken van deze twee verschillende bezettingsregimes op lokaal niveau naar voren kwamen en welke gevolgen dat verschil had voor de reikwijdte en intensiteit van de bezetting.

Twee elementen dienen daarbij in het oog te worden gehouden. De aard van de bevolking van beide steden is zeer verschillend. Luik heeft de bijnaam van *Cité ardente*, vurige stede; vurig in haar verzet tegen vreemde overheersers, vurig in haar verzet tijdens de twee wereldoorlogen. Het tweede element is van politieke aard: in 1940 was Luik een socialistisch en Maastricht een rooms-katholiek bolwerk. Tijdens het onderzoek komt dan ook de vraag aan de orde of we tijdens de bezetting dit verschil in de gedragingen van de gezagsdragers en de bevolking terugzien.

In de Proloog wordt de geschiedenis van beide steden vanaf het einde van de dertiende eeuw tot aan 1940 behandeld. Van belang hierbij is de bestuurlijke relatie die door de tweeherigheid gedurende zeven eeuwen tussen Luik en Maastricht heeft bestaan.

Het onderzoek van de vergelijking van de bezettingsgeschiedenis van beide steden spitst zich toe op vijf thema's:

- 1 de Duitse invasie van beide steden in mei 1940;
- 2 het lokale bestuur van de steden die aan een verschillend type bezettingsregime waren onderworpen;
- 3 de jodenvervolging;
- 4 de bevrijding van beide steden in september 1944;
- 5 het herstel van het democratisch bestuur na het einde van de Tweede Wereldoorlog.

De belangrijkste onderzoeksvragen hierbij zijn:

ad 1: op welke wijze voltrok zich de inval? Tevens wordt nagegaan in hoeverre met beide steden als strategisch belangrijke plaatsen in de aanvalsplannen rekening werd gehouden.

Ad 2: de vraag is wat de implicaties waren van de overeenkomsten en verschillen tussen beide bezettingsbesturen op lokaal niveau. Wat was de rol op provinciaal en lokaal niveau van de autochtone bestuurselites?

Ad 3: Van de jodenvervolging in beide steden wordt onderzocht hoe die plaatsvond en hoe de wegvoering uit beide steden werd uitgevoerd. Tevens worden de percentages joodse slachtoffers in Maastricht en Luik met elkaar vergeleken en de verschillen verklaard.

Ad 4: bij de behandeling van de bevrijding is de onderzoeksvraag waarom zich deze al in september 1944 voltrok.

Ad 5: wat de restauratie van het democratisch bestel betreft wordt onderzocht hoe deze op landelijk, provinciaal en lokaal niveau tot stand kwam. Daarnaast worden de resultaten van de eerste naoorlogse verkiezingen geanalyseerd en vergeleken met de uitslagen van de laatste vooroorlogse verkiezingen.

Het onderzoek heeft tot de volgende conclusies geleid. De Duitse invasie had tot gevolg dat al in de ochtend van 10 mei 1940 de Nederlandse bevelhebber in Maastricht moest capituleren. De stad – en met name de Maasovergangen – was van een zodanig groot strategisch belang voor de Duitse aanvallers dat zij bijzondere acties op touw hadden gezet om de overgangen onbeschadigd in handen te krijgen. Dat was mislukt. Maar de aanvalskracht was zo groot dat de Nederlandse verdediging geen stand kon houden. De Nederlandse bevelhebber van Zuid-Limburg moest dan ook al in de vroege ochtend van 10 mei capituleren. De fortengordel rondom Luik had de opstellers van het aanvalsplan voor de *Westfeldzug, Plan Gelb* genaamd, tot het besluit gebracht om de stad heen te trekken. Daarom vond de inname van Luik pas op 12 mei plaats.

Het tweede aspect van het onderzoek betreft de vergelijking van de lokale besturen. Deze richt zich in de eerste plaats op de burgemeesters in Maastricht en Luik die na de inval van de bezetter nog mochten aanblijven. Dat waren Michiels van Kessenich in Maastricht en Bologne in Luik. De laatste nam een krachtdadige houding tegenover de bezetter aan, de eerste trachtte door een goede verstandhouding met de Duitse bestuurder op te bouwen groter onheil voor de Maastrichtse bevolking te voorkomen. Maar dat kon uiteraard niet verhinderen dat hij toch de maatregelen van de bezetter diende uit te voeren. De buitenwerkingstelling van provinciale staten en gemeenteraden was voor Van Kessenich reden om ontslag te nemen. Bologne bleef aan tot de vorming van Groot-Luik in november 1942 en werd toen door de bezetter ontslagen.

Een van de methodes van nazificatie was het benoemingsbeleid. Door op sleutelposities zo veel mogelijk nationaalsocialistische bestuurders te benoemen trachtte de bezetter zijn invloedssfeer uit te breiden. Een andere methode was het samenvoegen van gemeenten en aan het

hoofd daarvan een nationaalsocialist aan te stellen. De laatste manier werd toegepast door de vorming van Groot-Luik: een opgelegde fusie van de stad Luik met 28 andere gemeenten. Een lid van de collaboratiepartij Rex werd er burgemeester.

Na Van Kessenich volgden vijf NSB-burgemeesters binnen een tijdsbestek van tweeënehalf jaar hem op. Op één na, Peeters, hadden zij te weinig bestuurscapaciteiten. De bevelen van de bezetter werden trouw uitgevoerd, maar een eigen stempel drukken op het beleid konden zij niet.

Daarentegen was dat wel het geval in Luik. De uiteindelijke nationaalsocialistische opvolger van Bologne, Albert Dargent, die bijna twee jaar aanbleef, voerde een waar schrikbewind uit waarbij geweld niet werd geschuwd. Hij richtte een eigen informatiedienst op en benoemde een persoonlijke lijfwacht. De gewapende acties van verzetsgroepen beantwoordde hij met vergeldingsacties waardoor een spiraal van terreur en antiterreur ontstond. Uiteindelijk besloot Hitler, teneinde het land weer onder controle te krijgen, in juli 1944 alsnog een ZV in te stellen, die een sterkere politionele kracht had dan de MV. Dit alle betekende dat Luik een veel grimmiger bezettingsklimaat heeft gekend dan Maastricht. Dit lijkt in tegenspraak met het onderscheid tussen een ZV en een MV. Maar dat onderscheid is door de in dit onderzoek naar voren gekomen feiten in menig opzicht achterhaald.

Het derde onderzochte en vergeleken onderwerp is de jodenvervolging. In beide landen en steden waren de anti-joodse verordeningen niet substantieel verschillend van elkaar. Aan de wegvoering werkte in Maastricht de gemeentepolitie **wel** en in Luik **niet** mee. Opvallend is het grote verschil in percentage slachtoffers: in Luik 23 procent, in Maastricht ten minste 47,8 procent. De belangrijkste reden waarom het percentage in Luik veel lager ligt, is het feit dat in het Luikse de hulpverlening aan joden die wensten onder te duiken, relatief snel en op grote schaal georganiseerd, van de grond kwam in vergelijking met de regio Maastricht. De hulp werd in Luik gecreëerd door mensen met verzetservaring, die ze tijdens de Eerste Wereldoorlog hadden opgedaan. Dit is de doorslaggevende factor van het verschil in slachtofferpercentage van de joden in Maastricht en Luik. Daar komen nog twee secundaire redenen bij. Ten eerste: het grote contingent buitenlandse joden in Luik: 91 procent tegen 52 procent in Maastricht. Ten tweede: het optreden van de gemeentepolitie in Maastricht. Hoewel de invloed daarvan niet te kwantificeren is, draagt dit wel bij aan het verschil.

De bevrijding van beide steden is het vierde onderzochte en geanalyseerde thema. Vergeleken met de rest van Nederland werd Maastricht vroeg bevrijd: 14 september 1944. Een week eerder was Luik al vrij, 8 september. Het momentum van de doorbraak uit Normandië duurde tot en met Luik en Maastricht. Kwam Luik in een nagenoeg geheel bevrijd land te liggen, het bevrijde Maastricht en Zuid-Limburg namen tot mei 1945 een vrij geïsoleerde positie in.

Het herstel van het democratisch bestuur in beide steden is het vijfde onderzoeksthema. Er is een grote analogie tussen de manieren waarop beide regeringen in ballingschap dit aanpakten. Ze begonnen, toen ze nog in Londen verbleven, al met de noodzakelijke voorbereidende maatregelen. Er was echter één essentieel verschil. De Nederlandse regering trof wel maatregelen voor het instellen van een noodparlement wanneer het Nederlandse grondgebied volledig zou zijn bevrijd. Ze liet dit echter na voor de provinciale staten en de gemeenteraden wegens een meningsverschil tussen de koningin en de ministers. Wel elimineerde zowel de Belgische als de Nederlandse regering de deloyale bestuurders en herstelde de loyale in de tijdelijke besturen die tot de eerste naoorlogse verkiezingen fungeerden. Pas na die verkiezingen zou werkelijk van een herstel van de democratie kunnen worden gesproken. Hier treedt – wat het tijdstip van de verkiezingen betreft – een opvallend verschil naar voren. In Nederland vonden ze op nationaal, provinciaal en gemeentelijk niveau medio 1946 plaats. In België werden de verkiezingen voor parlement en provinciale raden in februari 1946 gehouden, maar voor de gemeenteraden pas in november van dat jaar. Dat was zesentwintig maanden na de terugkeer van het Belgisch kabinet.

De verkiezingen, die beide regering uit politieke overwegingen langer hadden uitgesteld dan om administratieve redenen nodig was, gaven in beide landen, provincies en steden geen breuk met de vooroorlogse politieke krachtsverhoudingen te zien, wel verschuivingen daarin. In het Belgische parlement en de provincie Luik kwamen, zoals verwacht, de communisten naar voren. Bij de Nederlandse parlementsverkiezingen was dat niet anders: de communisten verdubbelden hun zetelaantal. In de provinciale staten van Limburg deden ze weliswaar voor het eerst hun intrede met twee zetels, maar de grote katholieke meerderheid bleef daar bestaan.

Bij de gemeenteraadsverkiezingen in Luik, die elf maanden na de Kamerverkiezingen gehouden werden, wonnen de communisten nog maar één zetel: ze waren op hun retour. Wel bleef Luik nog een sociaal-democratisch bolwerk, al kwam de socialistische partij op evenveel zetels uit als de christelijke. In de gemeenteraad van Maastricht wonnen de communisten twee zetels, maar bleef de grote meerderheid van de katholieke partij bestaan. Nog altijd was Luik een socialistisch, Maastricht een katholiek bolwerk.